

LÁZS SÁNDOR

A KÖNYVECSE NÉHÁNY FORRÁSA ÉS A KÓDEX SZÖVEGÉNEK KORA

Az 1521-ből származó, *Könyvecse az szent apostoloknak méltóságokról* elnevezést viselő magyar kódex¹ középkor végi irodalmunk több szempontból is kiemelkedő alkotása; különösen híres az ókori és a kortárs szerzők – Lucanus, Valerius Maximus, Dante, Lorenzo Giustinian, Ferreri Szent Vince² – pontos idézése és az első magyar hexameter révén. Az idézetek miatt a kódex eredetijét az irodalomtörténet-írás észak-olaszországi provenienciájának véli.³ A *Könyvecse* – ahogy a kódexet emlegetni szoktuk – számos helyen bizonyítja, hogy bár magyar fölön keletkezett, szerzője olaszos műveltséggel bírt, valószínűleg Alpokon túli egyetemet látogatott.

A Budapesti Egyetemi Könyvtárban őrzött domonkos származású kódex – amely egykor a *Cornides-colligátum* tagja volt⁴ – hat fejezetből áll.

Az első kapitulum egy nem klasszikus értelemben vett, keretes szentbeszéd, amelyet egy több fejezetből álló traktátus követ.⁵ A prédikáció témája, amely a szentbeszéd végén – mintegy összefoglalásként – megismétlődik, a János evangéliumból való: „Én választalak tütöket és szerzelek tütöket, hogy elmenjetez és gyümölcöt hozjatek, és az tti gyümölcötök megmaradjon.”⁶ A thema rövid magyarázata után – az ars praedicandik előírásainak megfelelően – a prothema következik, esetünkben Szent Pál apostolnak az Efezusiakhoz írt leveléből: „Elegit nos etc. Választ münket önmagában ez világnak teremtésének előtte, hogy lennének szentek és ártatlanok ő előtte az szent szeretetben, ki

¹ Kiadása: *Könyvecse az szent apostoloknak méltóságokról 1521*, bevezetés és jegyzetek PUSZTAI István, Bp., Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1985 (Régi Magyar Kódexek, 1). A továbbiakban, ha a kódexet idézem, akkor *Könyvecse* és a megfelelő levél- és sorszám, ha a kiadás előszavát vagy jegyzeteit, akkor *A Könyvecse kiadása*.

² Az idézetekről szóló szakirodalmat kitűnően összefoglalja és egy forrást bemutat TÓTH Péter, *Az apostolok vetélkedése: Egy kódexünk forrásához* (a továbbiakban: *Az apostolok vetélkedése: Egy kódexünk forrásához*), ItK, 2001, 657–669.

³ *A magyar irodalom története 1600-ig*, szerk. KLANICZAY Tibor, Bp., Akadémiai, 1964, 150.

⁴ LÁZS Sándor, *A Cornides-kódex körül*, ItK, 1981, 671–681.

⁵ E rész megírásához Tarnai Andornak a középkorvégi magyar prédikációs irodalomról szóló összefoglalását vettem alapul: TARNAI Andor, „*A magyar nyelvet írni kezdik*”: *Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon* (a továbbiakban: *Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon*), Bp., Akadémiai, 1984, 256–266.

⁶ *Könyvecse*, 1r:4–6, és ismétlődése 10v:5–8; Jo 15,16.

elől küldje münket fiaknak választására Jézus Krisztus miatt őbenne, az ő akaratja szerént, az ő malasztjának dücsőségének dicséretire.”⁷ Majd így folytatódik: „Lélek szerént. Én édes néném, ó mely, nagy méltóság, kiket Isten választ az mennyei vígasságra [mint az apostolokat] [...] Ezenképpen mi es, [...] csak az legyen örömünk, hogy felíratott mennyországban az mi nevünk”.⁸

Átiratomban a kódex központosásától eltérően a „Lélek szerént” fordulatot külön mondatként közlöm, ugyanis az semmiképpen nem illik a következő mondat értelméhez. Nem is illhet, ugyanis éppen úgy, mint a prothema előtti latin maradék („Elegit nos etc.”), ez is a prédikáció előadójának hivatott emlékeztetőül szolgálni. A fordulat az ars praedicanđik egyik műszavával, a *sensus allegoricusszal* azonos, amelyet a magyar fordítók általában úgy adnak vissza, mint „lelki tanúság” vagy „lelki értelem”.⁹ A kifejezés a prothema egyik értelmezési lehetőségének terminus technicus, arról szól, hogy a prothemát valamilyen formában a hallgatóságra kell vonatkoztatni, itt éppen az „édes nékre”, az apácákra, akik az apostolokhoz hasonlóan kiválasztattak Jézus követésére.

A prédikációt traktátus követi, amely előbb azt állítja, hogy vannak nagyobb szentek az apostoloknál (másodiktól a negyedik fejezetig; 10v:8–20v:22), majd pedig az ötödik és a hatodik kapitulum következik „Lássuk meg azért az igazságot!” kezdettel. A szerző ebben az utolsó két fejezetben bizonyítja tételét, hogy a katolikus egyházban a legnagyobb méltóságot Krisztus tanítványai foglalják el (21r:1–32v:22) – nyilván az egyházi hierarchiát szándékozva erősíteni a reformáció küszöbén.

A prédikáció és a traktátus – a sűrűn elhangzó megszólítások alapján következtethetünk erre¹⁰ – feltehetőleg valamilyen formában közönség előtt is elhangzott, valószínűleg felolvasták. A végleges magyar szöveget, azaz a ma ismert kódexet már magánolvasmánynak, illetve felolvasásra szánták. A *Könyvecse* írása ugyan még jól olvasható kurzívba hajló bastarda, de már eltávolodott a könnyen felolvasható textualistól. Azt, hogy a szövegnek volt felolvasható – edíció szintű – változata,¹¹ bizonyítják az íráshibák, valamint a már többször emlegetett megszólítások, amelyek a felolvasás élenkítő eszközeként szolgáltak.¹²

⁷ Eph 1,4–6: elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu eius in caritate [5] qui praedestinavit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum secundum propositum voluntatis suae [6] in laudem gloriae gratiae suae. *Könyvecse*, 1v:9–15.

⁸ *Könyvecse*, 1v:15–17 és 2r:11–17.

⁹ *Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon*, 265.

¹⁰ *Könyvecse*, 1v:15; 13v:8.

¹¹ Erre nem utalnak felolvasási jelek a mai szövegben, feltehetőleg az eredetiben sem voltak, hiszen a szöveg nem volt kiemelt fontosságú, ünnepi jellegű, mint például az *Ágoston-regula*. LÁZS Sándor, *A Birk-kódex keletkezése: Alkotói szándékok és módszerek a 15. századi domonkos reformban*, ItK, 2006, 337–356.

¹² KOVÁCS Sándor Iván – *Pannóniából Európába: Tanulmányok a régi magyar irodalomból* (a továbbiakban: *Pannóniából Európába*), Bp., Gondolat Könyvkiadó, 1975, 45 – azt állítja, hogy a *Könyvecse* műfaja collatio. A tanulmány írója valószínűleg asztali olvasmányra gondolt. Szerzetesi közösségekben az esti könnyű étkezéskor a lektor Szent Gergely egyik homiliájából olvasott fel egy fejezetet, majd utána Cassianus gyűjteményéből, a *Collationes*-ből egy részt. Innen vette a nevét az esti étkezés: collatio, mert ezt olvasták a könnyű, rövidke esti étkezés alkalmával. Mezey László a *Leuveni Kódexet* tartja kollációs kódexnek, azaz olyannak,

Arisztotelész-idézet

A kódex szerzője egyéb érvek mellett egy Arisztotelész-idézet segítségével bizonyítja tételét, azt, hogy „nincsen nagyobb méltóság anyaszentegyházban, mint az apostoli méltóság” (1r:16–17). Az Arisztotelésztől vett idézet a *Könyvecse*-ben így hangzik: „Ez okosságnak fundamentumot vet bülc Aristotiles secundo Metaphisice, s úgy mond: Mennével inkább közelít valami állat jószágos állathoz, annéval inkább részesül az állatnak mivoltával” (21v:10–14).

Ennél érdekesebb az idézethez fűzött magyarázat, ahogy a *Könyvecse* szerzője mondja, „pélá parasztol: Az tűz néminemő jószágos állat, kihez míg közelebb megyen ember annéval inkább megmelegöl. Ha az hideg vasat az tűzbe teszik, annéra részesöl az melegséggel, hogy úgy tetszik, hogy mindenestöl tűz volna. Ezenképpen valamennével az teremtett állat közelben vagyon Istenhez, annéval inkább részesöl az ő jóvoltával” (21v:14–21). A szemléletes magyarázat önmagában nem volna különleges, ha nem tünne föl öt évvel később a *Székelyudvarhelyi Kódex* katekizmusában is.

Nyújtódi András ferences szerzetes a *Fundamentum aeternae felicitatis* című művet apáca-húgának fordította le. A katekizmus fordítása pontos, az eltérés onnan adódik, hogy Nyújtódi gyakran egészítette ki a szöveget bővebb evangéliumi idézetekkel és saját magyarázataival. Ahogy a következő szakaszt is. A *Fundamentum aeternae felicitatis* latin szövegét – amely egyébként a szokásos kérdés–felelet formájú tanítás – a szerzetes így magyarította: „De ez ellen vetnéje ezt mondván: Nam azt mondá Krisztos az apastoloknak, mondván: Tü istenek vattok. Azért több istenek es vadnak. De ez ellen ezt mondom, mert természet szerént és állata szerént csak egy az Isten, de maga részesülésképpen nem tiltja sem egy írás es, hogy többek es emberek között lehessenek, azaz istenes emberek.”¹³ A meglehetősen homályos fordítás mellé Nyújtódi rubrummal oda is írja a margóra: „Itt jól meglásd, mint kelljen értened, mert jól meg kell ezt érten[i] és me[g] kell tanolni, hogy n[e] értsed vissz[a]”.¹⁴ Rögtön magyarázatot is fűz a szöveghez, hogy Judit húga valóban jól értse, mit is jelent a katekizmusnak e szakasza: „Mert az malasztos és szeretetnek állapotjában való emberekben az Isten lakozik malasztnak miatta, és hozjá egyesült az szeretetnek jószágával. És így azkiben vagyon az igaz szeretet, Istenben lakozik, és az édes Úristen azon emberben. Azért ezenképpen az ilyen ember immár ennyében jól és igazán mondatik lenni istenesnek, avagy rész szerént Istennek, miként az tüzes vas mondatik lenni tűznek, miérthogy az tűzzel meghevül, ez kedég lészen az szeretetnek mértéke szerént.”¹⁵

amelyben rövid egyetemi prédikációk vannak: MEZEY László, *Leuveni jegyzetek az Ómagyar Mária-siralomról*, It, 1971, 356–370. A *Könyvecse* nem illik bele egyik kategóriába sem.

¹³ *Székelyudvarhelyi Kódex*, 54v:8–55r:3. A latin szöveg: Contra Dominus ad apostolos ait: Vos dii estis. Igitur plures sunt di. Dico, quod per naturam et essentiam tantum unus est Deus, sed participatione nihil prohibet plures esse deos. Idézi WALDAPFEL József, *A Székelyudvarhelyi kódex*, ItK, 1940, 246.

¹⁴ *Székelyudvarhelyi Kódex*, 54v–55r.

¹⁵ *Székelyudvarhelyi Kódex*, 55r:3–55v:3. Átirásom néhány helyen eltér Waldapfelétől, az eredetit követi.

A *Könyvecse* Arisztotelész-idézete onnan származik, ahol a szerző jelöli, a *Metafizika* második könyvének első fejezetéből: „minden dolog a többivel szemben annak köszönheti a lényegét, aminek alapján egyebekre is alkalmazhatjuk a hasonló elnevezést. Így pl. a tűz a legtüzesebb, mert más tárgyakban is ez a tüzeesség oka.”¹⁶

Abból, hogy az okoskodás értelmezése Nyújtódi Andrásnál is felbukkan, nyilvánvalónak látszik, hogy sem a *Könyvecse* szerzője, sem a ferences szerzetes nem Arisztotelészről vette át a példát. András fráter magyarázatában nem is hivatkozik semmiféle forrásra, s arra is gyanakodnunk kell, hogy a *Könyvecse* tudós írója nem magától interpretálja ilyen egyszerű példában (parasztul) Arisztotelészt. Közös kútfőjüknek kellett lennie.

Arisztotelész *Metafizikája* a 13. századtól kötelező tananyag az egyetemek teológiai fakultásán,¹⁷ a Filozófus idézése így aztán egyáltalán nem számít különleges eseménynek. A hozzá fűzött magyarázat annál inkább, még akkor is, ha eredeti változatát már a *Metafizika*-cítatásban még ugyanazon a helyen meg is találtuk. A hasonlat ugyanis végső soron nem más, mint a skolasztikának, pontosabban Aquinói Szent Tamásnak Arisztotelésztől átvett egyik fontos istenbizonyítéka.¹⁸ A *Könyvecse* és Nyújtódi András hasonlatának forrását is itt kell keresnünk, a *Summa theologiae*-ban. Aquinói Szent Tamás maga hivatkozik itt Arisztotelészre: „Találunk ugyanis a dolgokban valamit, ami inkább vagy kevésbé jó, avagy igaz, avagy nemes és így tovább. Ám az inkább és a több csak úgy állíthatók a különféle dolgokról, hogy különféleképpen közelítik meg azt, ami leginkább van, amint például inkább meleg az, ami jobban megközelíti azt, ami leginkább meleg, tudniillik a tüzet. Van tehát valami, ami leginkább igaz, leginkább jó, leginkább nemes s következésképp a leginkább való. Ami leginkább igaz, azt Aristoteles leginkább valónak mondja (Metaph. II 1). Ami pedig leginkább valamilyen akármely területen, az egyúttal okozza mindazt, ami azon a területen van; mint például a tűz, amely a leginkább meleg, minden melegnek okozója, amint mondja Aristoteles ugyanott.”¹⁹

¹⁶ ARISTOTELES, *Metafizika*, ford. HALASY-NAGY József, Bp., MTA Filozófiai Bizottsága, 1936 (Az Akadémia Filozófiai Könyvtára, 9), II (α) 1; C. I: 993, b, 28–31.

¹⁷ Maarten J. F. M. HOENEN, *Trinität und Sein: Der Traktat De signis notionalibus trinitatis et unitatis supernae und seine Bedeutung für das trinitarische Weltbild des Heymericus de Campo*, Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie, 1998, 206. Arisztotelész magyarországi ismeretéről és az oktatásról: MEZEY László, *Deákosság és Európa*, Bp., Akadémiai, 1979, 184–185.

¹⁸ A fogalom a részesülés, a participatio – vö. NYÍRI Tamás, *A filozófiai gondolkodás fejlődése*, Bp., Szent István Társulat, 1973, 263. Az istenérv (Aquinói Szent Tamás negyedik érve): a természeti dolgok különböző fokban részesednek a létben, az igazságban, a jóságban. Azonban a léttökéletesség különböző fokai csak úgy állapíthatók meg, ha van egy legtökéletesebb lény, amely minden tökéletesség mértéke, s az illető tökéletességet legfőbb fokban bírván, mindenben az illető nemhez tartozó tökéletesség oka. KECSKÉS Pál, *A bölcsélet története főbb vonásaiban*, Bp., Szent István Társulat, [é. n.], 266.

¹⁹ S. THOMAS AQUINATUS, *Summa Theologiae*, I 2, 3: Inveniuntur enim in rebus aliquid magis et minus bonum, et verum, et nobile: et sic de aliis huiusmodi. Sed magis et minus dicuntur de diversis secundum quod appropinquant diversimode ad aliquid quod maxime est: sicut magis calidum est, quod magis appropinquat maxime calido. Est igitur aliquid quod est verissimum, et optimum, et nobilissimum et per consequens maxime ens: nam quae sunt maxime vera, sunt maxime entia, ut dicitur II Metaphys. Quod autem dicitur maxime tale in aliquo genere, est causa omnium quae sunt illius generis: sicut ignis, qui est maxime calidus, est causa omnium

Aquinói Szent Tamás szemléletesnek találta a példát, többször visszatért hozzá: [mouvet autem aliquid secundum quod est actu] ...sicut calidum in actu, ut ignis, facit lignum, quod est calidum in potentia, esse actu calidum, et per hoc mouet et alterat ipsum.²⁰ A példa később ismét felbukkan, immár abban a formában, amelyben a két magyar kódex szerzői is használják, az átforrósodott vas olyan, mintha maga is tűz volna: [Si enim aliquid invenitur in aliquo per participationem, necesse est quod causetur in ipso ab eo cui essentialiter convenit; sicut] ferrum fit ignitum ab igne – majd Szent Tamás ismét idézi Arisztotelész már bemutatott helyét.²¹

A példát a *Könyvecse* és Nyújtódi András egyaránt az apostolokra alkalmazzák – a *Könyvecse* szerzője a tanítványok szentségét és azt, hogy az egyházi hierarchiában ők foglalják el a legmagasabb méltóságot, bizonyítja a *közelgetésnek okosságával* (21v:9–10), azaz azzal, hogy mindannyian közel voltak Jézushoz, akinek szentsége, miként a tűz melege, kiáradt rájuk, és részesedtek belőle. Nyújtódi András a latin szöveg alapján már a filozófiai műszót is használja: *részesülésképpen* – így fordítja a *participatione* kifejezést.

Nyújtódi, mint láttuk, tökéletesen mondja fel a tamási teológia egyik alaptételét: „mindazokat a lényeket, amelyek a létből való különböző részesedés szerint különböznek és emiatt tökéletesebbek vagy kevésbé tökéletesek, az egy első lény okozza, amely a legtökéletesebb módon létezik”²² – azaz az apostolok részesülésképpen istenes emberek. A *Könyvecse* szerzőjének érvelése, a „közelgetésnek okossága” már nem klasszikus teológiai magyarázat, sokkal inkább fizikai; úgy tetszik, a szerző szabadon értelmezte az angyali doktor tézisét.

A *Könyvecse* szerzője és Nyújtódi András bizonyosan diákként, teológiai stúdiumaik alatt ismerték meg a bemutatott és aztán felhasznált példát. Nyújtódiról régóta tudjuk,

calidorum, ut in eodem libro dicitur. A magyar fordítás: AQUINÓI SZENT TAMÁS *Szemelvényekben magyarul és latinul*, ford., magy. SCHÜTZ Antal, Bp., Szent István Társulat, 1943 (a továbbiakban: SCHÜTZ, *i. m.*), 118.

²⁰ *Summa Theologiae*, I 2, 3: [Ami pedig változtat, csak annyiban tud változtatni, amennyiben ténylegesen van] ...amint például a fát, amely képességileg meleg, csakis a tűz tudja tényleg meleggé tenni, mert az tényleg meleg, és így változtatja és másítja a fát. SCHÜTZ, *i. m.*, 114; valamint *Summa Theologiae*, I 3, 4: Tertio, quia sicut illud quod habet ignem et non est ignis, est ignitum per participationem ita illud quod habet esse et non est esse, est ens per participationem. – Harmadszor: ami nem maga a tűz, hanem ami csak tüzes, az a tűzben részesedik. Éppen úgy, aminek léte nem maga a lét, az a létben részesedik. SCHÜTZ, *i. m.*, 128.

²¹ *Summa Theologiae*, I 44, 1: [Ha ugyanis valami valamely lényben részesedés által létezik, szükségszerű, hogy ezt benne olyan lény okozza, amely ezzel lényegénél fogva rendelkezik, ahogy] a vas a tűz által válik tüzessé. A fordítás TUDÓS-TAKÁCS János munkája: AQUINÓI SZENT TAMÁS, *A teológia foglalata* (a továbbiakban: *A teológia foglalata*), Bp., 2002, 333.

²² *Summa Theologiae*, I 44, 1: ...omnia, quae diversificantur secundum diversam participationem essendi, ut sint perfectius vel minus perfecte, causari ab uno primo ent, quod perfectissime est. A fordítás: *A teológia foglalata*, 333. A pontos megfogalmazás már a IV. questio 3. articulusában elhangzik: Deus est ens per essentiam, et alia per participationem. Azaz: Isten lényegénél fogva létezik, a többi lény pedig csak részesedés által. *A teológia foglalata*, 42. A részesedés a jóságból szintén a legfőbb jó, Isten által történik: alia omnia a Deo sunt bona per participationem. Non igitur per essentiam. *Summa Theologiae*, I 6, 3.

hogy Krakkóban járt egyetemre,²³ ahol Arisztotelészt éppen két magyar professzor is, Prónai Imre és Nagoth János oktatta hosszabb időn keresztül.²⁴ A *Könyvecse* szerzőjének iskoláiról nincs ilyen ismeretünk, kimagasló műveltsége alapján azonban biztos, hogy magasabb teológiai tanulmányokat folytatott. Fontos különbségnek látszik, hogy amíg a *Könyvecse* szerzője tudós erudícióval megadja a forrást is, addig Nyújtódi András nem tartotta szükségesnek felvilágosítani hűgát arról, hogy Arisztotelészt, avagy hogy Aquinói Szent Tamást citálja. A ferences szerzetes fordítását egyszerűbb műveltségű testvéreinek szánta, miközben a *Könyvecse* magasabb képzettségű olvasói bizonyára értékelték a Filozófus nevének említését.

A *Könyvecse* idézete és a hozzá fűzött magyarázat – még a modern szerzők emlegetése mellett is – arra világít rá, hogy szerzőjének erősen középkorias és – mint művének felépítéséből is látjuk – skolasztikus volt a műveltsége. Bizonyára hallott a reneszánsz neoplatonizmusról, ismerte és elítélte annak terjedését és magyarországi lábra kapását, legalábbis indulatos kifakadása erre utal: „János paraszt halász és tudatlan vala. Kérlek téged, hol tanulta vala az nagy titkos igéket. Kezdetben vala ige és az ige vala Istennél, és Isten vala az ige. Ezt Plato nem tudta, ezt Démosztenész nem mondta” (22r:22–22v:3).

A *Könyvecse*ben legfeljebb csak egy idézet származhat valóban a Sztagiritától, ez a *Nikomakhoszi etikából* való.²⁵ Szent Tamás *Summáját* is még kétszer idézi a *Könyvecse* szerzője, mindkétszer pontosan megjelöli a helyet.²⁶ A szöveg forrásának pontos megjelölése esetünkben nem vezetett messzebbre, mint amit eddig is tudni véltünk, de nem bizonyítottunk, hogy az auktoritások idézése nem azok tanulmányozása alapján történt, hanem hogy a középkori szerzők másodkézből vették idézeteiket.

Humbertus de Romanis-idézet

Humbertus de Romanis (1200–1277?) emléke élénken élt a középkori Magyarország domonkos rendjében, már csak azért is, mert a dominikánus szerzetest Budán választották meg a domonkos rend ötödik generálisává, és mert Margit királylány az ő kezébe tette le szerzetesi fogadalmát. A magiszter Ágoston regulájához fűzött magyarázatát Szombathelyi Tamás pálos rendfőnök is átdolgozta szerzetesei számára.²⁷

²³ SCHRAUF Károly, *Regestrum bursae hungarorum Cracoviensis: A krakói magyar tanulók-háza lakóinak jegyzéke 1493–1558*, Bp., MTA, 1893, 13, 48, 50, 74/351.

²⁴ Jan DABROWSKI, *Krakkó és a krakkói egyetem szerepe a magyar kultúra történetében* (a továbbiakban: *Krakkó és a krakkói egyetem szerepe a magyar kultúra történetében*) = *A magyar–lengyel tudományos kapcsolatok múltjából*, szerk. V. MOLNÁR László, Piliscsaba, Magyar Tudománytörténeti Intézet, 2003, 48.

²⁵ A magiszteri fokozat elnyerése előtt tanulmányozták Arisztotelész etikáját. Az idézetek forrása *Ethica Nic.* VII, 6.

²⁶ *Summa Theologiae*, I, 2. q. 106, art. 4 (*Könyvecse*, 21r:4–10) és 2, 2. q. 148, art. 2. Az idézetek meghatározása: BÀN Imre, *A Karthausi Névtelen műveltsége*, Bp., Akadémiai, 1976, 104.

²⁷ Budapesti Egyetemi Könyvtár, Cod. Lat. 114; MÁLYUSZ Elemér, *A pálosrend a középkor végén*, Egyháztörténet, 1945, 5–13.

Érthető, hogy a *Könyvecse* szerzője szívesen hivatkozik Humbertus *Expositio regulae B. Augustinijára*, amikor a kolostori életről beszél, arról, hogy a szegények és a gazdagok egyformán kapnak a földi javakból: „Ez okáért mondja vala Humbertus mester: Nagy utálatosság, hogy az Krisztus engedelmes vala mindenben Máriának és Józsefnek, az szerzetes kedig engedetlen fejedelmének. Nagyobb utálatosság, hogy az szegénységnek helyén, holott az kazdagok sanyaróságot szenvednek, az szegének gyönyöröséget keresnek, holott az tisztetes személyek aláztatosságot keresnek, az alá nemből valók tisztességre fohászkoznak. Ennél nagyobb utálatosság, hogy azok kűvöl munkánál kűl nem élhettek volna, az szerzetben hivalkodni akarnak, azok aszú darab kenyérral megelégedtenek volna, immár az zsemlyén fintonrogjanak; hasonlatosak azokhoz, kik mondják vala: Émelyeg az mi johunk az étekek!” (7r:7–21).

A *Könyvecse* forrása: Natus in paupere domo et tugurio rusticano, qui vix milio et cibario pane ventrem rugientem, nunc simillam et mella fastidio. [...] Magna abusio ut in loco paupertatis ubi divites incurrunt penuriam, pauperes quaerant abundantiam; in loco afflictionis, ubi delicati mortificantur, homines rusticani quaerant delicias; in loco ubi viri honorati eligunt abjici, ibi abjecti quereant honorari. Sed major abusio quod interdum qui hujusmodi sunt, cum prius de labore viverent, ibi volunt otiosam vitam ducere ubi quondam otiosi fiunt laboriosi. Humbertus regulamagyarázata még egy idézettel folytatódik: contra interdicium Apostoli dicentis, 2 Thess. 3: Qui non vult operari non manducet²⁸ – ez azonban a *Könyvecse*-ben nem szerepel.

A fordítás dinamikus, követi az eredeti ellentétpárokat. A Szent Jeromos leveléből származó idézetet a *Könyvecse* szerzője áthelyezi a szöveg végére, a mondatot az előzőekkel azonos retorikai alakzattá, erőteljes képpé alakítja.²⁹ A szerzőnek – aki nem feltétlenül azonos a fordítóval – jól kellett ismernie Humbertus szövegét, emlékezetből idézhette. Valószínűleg nem is először – olyan hallgatósága lehetett, akik előtt többször hivatkozott a rend generálisára. Kik lehettek? Mindenképpen szerzetesek, olyanok, akik Szent Ágoston szabályait követték. Humbertus kommentárjának fordítása gördülékenyebb, mint a *Birk-kódex* regulájáé.³⁰

²⁸ HUBERTUS DE ROMANIS, *Opera omnia*, Roma, Marietti, 1956, I, 107. A mondatot Jézus engedelmes-ségéről nem találtam, talán elkerülte a figyelmem.

²⁹ Az idézet: natus in paupere domo et in tugurio rusticano, qui uix milio et cibario pane rugientem saturare uentrem poteram, nunc simillam et mella fastidio. *Sancti Evsepii Hieronymi epistvlae*, I–III, rec. Isidorvs HILBERG, Vindobonae–Lipsiae, 1910–1918 (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, 54–56), epistula LII, Ad Nepotianum presbyterum, 425.

³⁰ A magyarázatokat Szent Ágoston regulájának egy-egy szakaszához fűzte Humbertus, a fentebb idézett a *Qui autem non habeant, non ea quaerant in monasterio que nec foris habere potuerunt*. A kissé bővebb párhuzamos hely a *Birk-kódex* 1a:13–22. soraiban így hangzik: Kiknek valamik volt világiban [sic!] midőn beljöttek az monostorba, szabadon akarják azt közzé lenni, kiknek kedig nem volt, ne keressék azt az monostorban, kit még kűvöl sem lelhtenek [...] még ha ő szegénységek, mikor kűvöl voltanak, csak az szükségekre valót sem lelhtek volna. De maga azért ne alahák magokat bódogoknak, miért oly életöt és öltötöt lettenek, melyet kűvöl nem lelhtenek volna, se emeljék fel agyokat, miért társalkodnak azokval, kikhez kűvöl vépni [sic!] nem mertek volna. (Vépní: ’lépni’.)

Példa Alamizsnás Szent Jánosról

A *Könyvecse* Alamizsnás Szent Jánosról szóló példája (9v:15–10v:2) legalább annyira mozgalmas, mint *Az apostolok vetélkedése* néven számon tartott részlet.³¹ A vetélkedés legutóbbi elemzése bemutatta, hogy a *Könyvecse* szerzője jócskán eltér forrásától, Ferreri Szent Vincétől – élenkítő eszközöket alkalmaz, párbeszédként adja vissza az elbeszélést és a függő beszédet.³² Fordítása önálló alkotás.

Hasonló módszerrel járt el az ismeretlen domonkos író az Alamizsnás Szent Jánosról vett exemplummal is: „Példa Alamoznás Szent János, ki mikoron még ifjúcska volna és lakoznék az skólában. Egyszer, mikor nyugodnék az ágyában eljőve az irgalmas nagy szép szüz leánynak képében, *olajfaúgból kötött koszoró fejében*. És kezdé ölelgetni ötet, kin ez nemes ifjú igen megijede – alítván ötet ez világi lánynak lenni – és kezdé tőle nagy haraggal eltaszigálni.

Monda az irgalmasság: – Mit taszigálsz engemet? Nam én te szeretőd vagyok? Nam úgy szeretsz engemet, hogy soha eszedből ki nem vethetsz?

Annál inkább megbúsula az ifjú és monda: – Hogy mersz gonosz leányzó ilyen beszédeként mondanod, ha soha szemmel sem láttalak! Fuss el azért innét hamarsággal!

Ó, tisztaságnak nemes edénye, ott is fél az tisztaság, holott nem kellene félni!

Monda az irgalmas nagy víg orcsával: Sőt, láttál és immár én vélem gyűrőt váltottál! S mire tagadod meg? Ne úzz el azért, mert el nem megyek, hanem teveled lakom, mert te vagy az én szeretőm.

Monda Szent János: – *Ki vagy te*, hogy ilyen erősen kötötted énreám magadat?

Monda az irgalmasság: – *Én vagyok Istennek szerető leánya, kinek szerelméjért ő mennyországból le szálla* az szüznek méhébe és meghala. Azért én édes barátom, meg ne utálj engemet, de úgy tégy, mint ez koráig. Szeress engemet és én tégedet Istennek elejbe viszlek.

Ezt megmondván az irgalmasság el-felmene mennyeknek országára. És amit fogada, beteljesíté, mert látja vala egy fráter, miként koronázja vala ötet az irgalmasság halála idején és nagy örömmel vinni Istennek elejbe.”³³

A szöveg forrásának a *Catalogus sanctorum*ot vélik.³⁴ A szöveg azonban legfeljebb csak nagyon távoli tartalmi egyezéseket mutat Petrus de Natalibus összeállításával, sok-

³¹ *Régi magyar drámai emlékek* (a továbbiakban: *Régi magyar drámai emlékek*), szerk. KARDOS Tibor, Bp., Akadémiai, 1960, I, 473–478.

³² *Az apostolok vetélkedése: Egy kódexünk forrásához*, 664.

³³ A kövérrel szedett részek a Pelbárt közölte életrajzzal, a kurzívval és vastagon szedett ezen kívül még a *Legenda aureával* is érintkeznek.

³⁴ TIMÁR Kálmán, *Kódexeink legendái és a Catalogus Sanctorum*, ItK, 1925, 247. Az egyébként pontos Timár Kálmán itt melléfogott. A szöveg legfeljebb távoli tartalmi egyezést mutat, ráadásul a *Catalogus sanctorum* számozását is rosszul idézi; ami nála fejezet, az az eredetiben könyv, a lapszám meg a fejezetszám. Timár a *Könyvecse* egy másik részének is, ahogy mondja, a Bertalan apostolról szólónak a forrását is a *Catalogus sanctorum*ban látja – az általa megjelölt szakasz azonban *Az apostolok vetélkedésével* azonos, amelynek forrását Kardos Tibor útmutatásai alapján (*Régi magyar drámai emlékek*, 477) Tóth Péter mutatta be. Vö. 2. jegyzet.

kal jelentősebbek az eltérések, mint az azonosságok; a forrás így nem lehet a *Catalogus sanctorum*.³⁵ Ahogy a *Vitae patrum* és a *Legenda aurea* sem, bár szövegpárhuzamok ez utóbbiban bővebben találhatóak.³⁶

Alamizsnás Szent János ereklyéjét 1489 novemberében II. Bajazid szultán Mátyásnak ajándékozta, a relikviát ekkor Bonfini tudósítása szerint a budai palota Szent János-kápolnájában helyezték el.³⁷ A 611 és 619 között regnáló konstantinápolyi pátriárka³⁸ tisztelete ekkor kezdett terjedni Magyarországon.³⁹ Temesvári Pelbárt A *Sermones Pomerii de sanctis* című prédikációgyűjteményébe nem illeszti be, de függelékében közli a szent életrajzát.⁴⁰

Ezzel a vitával mutatja a legtöbb egyezést a *Könyvecse* példája.

A legenda utal Szent János korára: „mikoron még ifjúcska volna és lakoznék az skó-lában” (9v:16–17) – írja a *Könyvecse*, Pelbártnál ez így hangzik: Cum essem inquit adhuc iuuenis quasi annorum quindecim – mind a *Catalogus sanctorum*, mind a *Legenda aurea* hallgat arról, hogy mennyi idős volt a későbbi pátriárka, amikor a látomás megjelent előtte. Fontos részlet, hogy Pelbárt leírásában is hangsúlyt kap az, hogy János megijedt. A *Könyvecse* ezt mondja is – „kin ez nemes ifjú igen megijede” –, majd kicsivel alább vissza is tér a motívumra: „Ó, tisztaságnak nemes edénye, ott is fél az tisztaság, holott nem kellene félni!” Egyedül Pelbártnál szerepel az, hogy a szent úgy gondolta, egy világi lány – értsd csábító – tört be a szobájába: Extimaui eam esse mulierem, que domum intrauerat, et crucis signo edito super me dixi. Ez a mondat az, amelyet aztán a *Könyvecse* szerzője kibontott, és mozgalmal jelenetét alakította.

A párbeszéd alapjául az a két mondat szolgál, amely hiányzik a *Catalogus sanctorum*-ból, de szinte azonosan megtalálható mind a *Legenda aurea*-ban, mind pedig

³⁵ Cui in oratione quadam nocte beata virgo apparuit coronam divarum in capite gestans, que se dei genitricem esse dixit corona misericordie circumdatam, hortans sanctum ut eam in sponsam assumeret, et quique peteret a domino abtineret. PETRUS DE NATALIBUS, *Catalogus sanctorum*, Leuven, 1514, 53v, lib. III, cap. lxxvii – ahogy Timár Kálmán és Vargha Damján, én is az MTA antikva példányát használtam (jelzete Ant. 108).

³⁶ IACOPO DE VARAZZE, *Legenda aurea*, edizione critica a cura di Giovanni Paolo MAGGIONI, Sismel, edizioni del Galluzzo, [é. n.], 188–191. A *Vitae patrum*mal való összefüggésről később lesz szó, vö. a 42. jegyzettel.

³⁷ A translációról: NÉMETHY Lajos, *Alamizsnás János ereklyéinek Pozsonyba viteléről*, Religio, 1877, I, 41–43; TÖRÖK József, *Adalékok az Érdy-kódex egy beszédének forrásaihoz*, ItK, 1980, 53–54.

³⁸ LEONTIOS' VON NEAPOLIS *Leben des Heiligen Johannes des Barmherzigen Erzbischofs von Alexandrien*, Hrsg. Heinrich GELZER, Freiburg i. B.–Leipzig, 1893 (Sammlung ausgewählter kirchen- und dogmengeschichtlicher Quellenschriften, 5), X.

³⁹ Mohács előtti magyar liturgikus könyvek kalendáriumában csak egyszer fordul elő Alamizsnás Szent János, egy 1370 körül keletkezett esztergomi kódexben (*Capitula et collectae ecclesiae Strigoniensis*), azonban itt is későbbi kézzel a bejegyzés; Radó nem közli, mikori lehet. Policarpus RADO, *Libri liturgici manuscripti bibliothecarum Hungariae et limitropharum regionum*, Bp., Akadémiai, 1973, 330.

⁴⁰ PELBARTUS DE THEMESWAR, *Sermones Pomerii de sanctis*, Hagenau, 1499, appendix. Az MTA Könyvtárának példányát használtam (Inc. 375).

Pelbártnál: Ego sum misericordia, que dei filium de celo adduxi ut homines salvaret. Si vis me in sponsam, accipe et bene tibi erit.⁴¹

Az eltérések ellenére bizonyossággal állíthatjuk, hogy Temesvári Pelbárt a *Könyvecse* e részének a forrása, hiszen a kódexben szereplő motívumoknak mindegyike csak ebben a változatban olvasható. Ellene szól következtetéseimnek ugyan, hogy Pelbártnál maga Alamizsnás Szent János mondja el a történetet,⁴² mégpedig egyes szám első személyben – ezt válthatta ki azonban a *Könyvecse* írója a függő beszéddel: „még ifjúcska volna és lakoznék az skólában” és „mikor nyugodnék az ágyában.” Nemcsak az egyezések, hanem a szerző feldolgozási módszere is amellet szól, hogy a példa Pelbárt elbeszélése alapján került a műbe. Az ismeretlen litteratus csak alapanyagként használta forrásait, dramatizálta a jeleneteket: miként *Az apostolok vetélkedésénél*, úgy itt, *Alamizsnás Szent János példájánál* is csak nyersanyagnak tekintette a szöveget.

A mű és keletkezése

A *Könyvecse*ről az irodalomtörténet-írás – minden erősebb indok nélkül, leginkább a mű kiválóságára alapozva – azt tartja, hogy az nem keletkezhetett magyar nyelven, latinból fordították.⁴³ Ez az állítás azt persze nem foglalja magában, hogy a prédikációnak nem lehet magyar, illetve magyarországi a szerzője. Hogy előrébb jussunk, meg kell vizsgálnunk magát a szöveget, hátha olyan botlásokat találunk, amelyek ebbe az irányba mutatnak, tehát hogy a javítások a fordítás hibáit, esetleges értelmetlenségeit javítják, az elavult szöveget modernizálják.

A kódex az első másolatnak tetszik. A mintapéldány már letisztázott változat volt, hiszen a másolatából nem lehet arra következtetni, hogy zavaros, nehezen értelmezhető szakaszok, törlések, javítások lettek volna benne. A másoló a mintapéldányt saját helyesírására írta át,⁴⁴ hangjelölése következetes. Iparkodott pontosan másolni. Amikor eltéveszt egy-egy szót, ha észreveszi, akkor gondosan javítja. A *Könyvecse* kiadója hangjelölési táblázatában feltünteti, hogy a szövegben a *ch* betűcsoport egyetlen helyen *k* hang-

⁴¹ Az idézet Pelbárttól van; a *Legenda aurea*ban szinte azonosan hangzik: Ego sum misericordia que dei filium de celo adduxi. Me sponsam accipe et bene tibi erit.

⁴² Pelbárt egyik forrása minden bizonnyal a *Vitae patrum* valamelyik kézírata lehetett. A gyűjteményben a Leontius által megírt görög nyelvű vita Anastasius Bibliothecarius latin fordításában olvasható. Pelbárt ebből a legendából több elemet átvett, például az egyes szám első személyű elbeszélést, valamint az életkor meghatározását, amely szóról szóra egyezik (Cum essem, inquiring, in Cypro adhuc juvenis quasi annorum quindecim), de sokat el is hagyott. A Leontius-féle vitában a párbeszéd elemei eltérőek, nem egyeznek a Pelbárt által közölttel és a *Könyvecse* által felsoroltakkal. A *Vitae patrum*ot MIGNÉ kiadásában használtam: *Patrologia Latina*, LXXIII, Párizs, 1849, 345.

⁴³ A *Könyvecse* kiadása, 14.

⁴⁴ Ez volt az általános gyakorlat. A szövegen nem változtattak, csak a helyesírást, néha a kiejtést igazították saját nyelvállapotukhoz. Vö. LÁZS Sándor, *A megkerült Pozsonyi Kódex és Szegedi Antifonale, valamint két elkallódott kézirat* (a továbbiakban: *A megkerült Pozsonyi Kódex*), MKSz, 2006, 155–159.

értékben szerepel.⁴⁵ A scriptor e véletlen leletmentéséből és az alább bemutatandó íráshibák alapján feltehető, hogy a mintapéldányban a *k* hangot a szavak végén *ch*, a szó belsejében pedig – kivéve magánhangzó előtt – *c* jelölte. A megszokott *c-t* tévesztés siet segítségünkre a tétel bizonyítására. A scriptor a 4r:5 sorban a mintapéldány egyik szavának **t*-jét *c*-nek olvasva *k* betűként írja át, a szóvégi **ch*-t pedig értelemszerűen *th*-nak véli. Végül a szó szerkezet jelentését felfogva javít: *az tw neue[keth]<tek> be yrattath.*⁴⁶ A mintapéldány szóalakja ez lehetett: **neuetech*. A másolónak feltétlen át kellett írnia a *k* hangértékű *ch* betűkapcsolatot, hiszen az ő helyesírása ezt a mai *cs*-re már lefoglalta: *chodakath* (11r:21).

A mintapéldány ezek szerint közel azonos korú lehet a másolattal – ezt később egyéb érvek is bizonyítják majd –, ugyanis a *k ch*-val jelölése megszokott volt az 1400–1500-as évek fordulóján, hasonló helyesírást találunk a *Winkler*- és a *Lobkowicz-kódex* egy-egy kezének írásában is.⁴⁷

Az előbb bemutatott gondos javítás – és azok is, amelyekről itt nem esik említés⁴⁸ – azt bizonyítja, hogy a másoló hűségesen követte eredetijét. Ennek ellenére a *Könyvecse* modern kiadója úgy vélte, a scriptor „maga is alakította az előtte fekvő szöveget”.⁴⁹ Pusztai István több példát is felhoz. Ezek a javítások úgy is értelmezhetőek, hogy a másoló észrevette figyelmetlenségét, és visszatért a mintapéldány szerinti helyes alakhoz. Ilyen elírás javítása lehet a *merth en [vagjok:] lezek fejedelmetek* (18v:19–20) hely is. A latinban ez a mondat nem szerepel, viszont a magyar szövegben mindenütt jövő idő áll,⁵⁰ így itt is az az igeidő a helyes, tehát a korrigált forma egyezhet az eredeti magyar szöveggel. Egy másik javítás viszont egyértelműen mutatja a ragaszkodást az eredetihez: *mel nağh es mÿnemø [čzodakath] jstenÿ čzodakath lattal* (13r:4). A sor latinját eddig nem azonosították, Ezdrás IV. könyvéből származik: *qualia et quanta mirabilia Domini Dei vidisti*.⁵¹ Világosan látszik, hogy a másoló nem betoldja az „isteni” jelzőt, hanem kifejezett egy szót, ezt pótolta a korrekcióval.

⁴⁵ *A Könyvecse kiadása*, 12.

⁴⁶ Hasonló hibák még: *[sokath] sokak* (15v:13) **socach*; *[erasmosth] eramosnak beeleyth ky keterek* (11r:21) – a mintapéldányban **Erasmusnach* és **tecerrech* állhatott. Hasonló a *[toke] konke chodakath* (28r:14) – **tewncke*.

⁴⁷ *A Könyvecse* scriptorának többi hibája – egy eset kivételével, amely arra utal, hogy a másolt példányban a mai *sz* betűkapcsolatot az *f* jelölte – nem alkalmas a mintapéldány hangjelölésének megállapítására. A kódexben az *sz-t* a *z* jelöli, egy esetben azonban *s*. *A Könyvecse kiadása*, 13. Azt, hogy az eredetiben az *s* jelölte az *sz-t*, két íráshiba bizonyítja: *[le] zegensegedeth* (32v:17); *Ezem [fjyb] fÿzom* – az eredeti alak **ÿfom* lehetett, ahol az *o* közel került a viszonylag rövid szárú *s*-hez.

⁴⁸ LÁZS Sándor, *Szövegágyományozódás középkori magyar nyelvű kódexeinkben*, kandidátusi értekezés kézirat, Bp., 1991, 177 skk.

⁴⁹ *A Könyvecse kiadása*, 10.

⁵⁰ Csak a most idézett 18v levélről: *en lezen* [sic!] *fejedelmetek* (2), *mÿ lezwñk nagyobbak* (12), *en lezek* (13) és *en lezek* (19). A latin eredetit közli: *Az apostolok vetélkedése: Egy kódexünk forrásához*, 661.

⁵¹ 4Esr 2,48.

A kiadó szerint a *Könyvecse* azért fordítás, mert gyakoriak benne a latinizmusok.⁵² Ezzel az állítással nehezen lehet vitatkozni, hiszen mind az egész mű idézetek füzéréből áll, amelyeket a szerző rendkívül találékonyan köt össze.⁵³

Sok érv szól amellett, hogy az olaszos műveltségű szerző⁵⁴ az Alpokon innen, Magyarországon írta meg művét. Hallgatósága – következtetve erre abból, hogy a kézirat egykor a *Cornides-colligátum* része volt – domonkos apácákból állott. A prédikáció őket szólítja meg, az ő kegyességi igényeiket tartotta szem előtt, és az ő ismereteikre támaszkodik, nem bonyolódott teológiai fejtegetésekbe. A prédikációban megjelenő szentek mindegyikéről olvashatunk a szigeti kódexekben,⁵⁵ és megjelenik köztük a kolostor jeles lakója is: Szent Margit asszony anyánk, Béla király leánya.⁵⁶ És ott a híres királylista (28r:5–6), amely szintén magyar szenteket sorol, és Magyarországhoz köti a kéziratot.

Már volt róla szó, hogy Alamizsnás Szent János felbukkanása a kódexben az ereklye translációjával függhet össze, a legenda pedig Temesvári Pelbárt gyűjteményéből vette eredetét. Ez megkönnyíti a mű keletkezési idejének meghatározását. A *Sermones Pomerii de sanctis* első kiadása 1499-ben jelent meg.⁵⁷ A mű keletkezését így a századfordulóra tehetjük,⁵⁸ szerzőjét a századforduló környékén Magyarországon tevékenykedő jelentős domonkosok, netán a budai studium generalén oktatók között kell keresnünk.

A szerző személyének meghatározásához fontos adalék lehet stílusán kívül a társadalomszemlélete. A mű alapeszméje az egyházi hierarchia megőrzése, a szerző az egyházi méltóságok apostoli eredetét sugallja röviddel a reformáció előtt. Világlátásának másik fontos eleme a szegények elleni kifakadása a bemutatott Humbertus-idézetben.

Függelék

(Szentírási idézetek a *Vulgatából*)

2v:3–4	Mt 19,20 (tartalmi idézet)
4r:8–9	Ps 138,16
4r:11–12	Lc 10,20

⁵² *A Könyvecse kiadása*, 14.

⁵³ Madas Edit a *Könyvecse* kiadásának recenziójában felhívja a figyelmet arra, hogy sok szentírási idézetet nem azonosítottak a kiadók. A függelékben közlöm azokat, amelyeket sikerült megtalálnom.

⁵⁴ KARDOS Tibor, *A magyarországi humanizmus kora*, Bp., 1955, 345 sk.; MEZEY László, *Lorenzo Giustinian e la letteratura medievale in Ungheria = Italia ed Ungheria: Dieci secoli di rapporti letterari*, ed. Miklós HORÁNYI, Tibor KLANICZAY, Bp., 1975, 61; *Pannóniából Európába*, 45.

⁵⁵ *Könyvecse*, 15v:5–12. Katalin legendája az *Érsekújvári Kódexben*, Szent Dorottya, Antiochiai Szent Margit vitája a *Cornides-kódexben* olvasható.

⁵⁶ Árpád-házi Margitra újabban Tóth Péter hívta fel a figyelmet, *Az apostolok vetélkedése: Egy kódexünk forrásához*, 658. Korábban említette *A Könyvecse kiadása*, 10.

⁵⁷ *Catalogus incunabulorum quae in bibliothecis publicis Hungariae asservantur*, ed. Géza SAJÓ, Erzsébet SOLTÉSZ, Bp., Akadémiai, 1970, II, 766.

⁵⁸ A mű viszonylag gyorsan terjedhetett, hiszen egy példánya – egy könyvjegyzék tanúsága szerint – valószínűleg a somlóvásárhelyi apácák birtokában volt. *A megkerült Pozsonyi Kódex*, 160.

ItK

Irodalomtörténeti Közlemények
200: . CZKK évfolyam 5. szám

4v:11–15	Io 15,16
4v:19–5r:6	4Esr 2,17–19
5v:9–12	Sir 24,23 (Sir 24,17 helyett)
5v:16–19	Ps 134,16–17 ⁵⁹
10v:5–8	Io 15,16
10v:24–11r:1	Ps 93,119
12v:6–13	4Esr 2,42–48
13r:22–13v:1	Lc 6,22–23 (tartalmi egyezés)
13v:4–6	Mt 5,10
14r:7–8	Ps 143,5
14r:11–13	Mt 23,11–12 (tartalmi egyezés)
16v:12–13	Lc 1,48
16v:19–20	Ps 100,7
17r:13–14	1Cor 1,27
19v:7–8	Mt 19,30
19v:11–13	Mt 23,11–12
20r:8–11	Mt 4,8–9 (tartalmi egyezés)
23v:21–23	1Io 1,3
24v:3–4	Lc 10,24
26r:12–13	Ecl 24,12
26r:21	2Cor 3,6
26r:22–26v:2	Mt 23,19
26v:5–6	Io 20,21
28r:15–18	Mt 7,22–23
29r:8–9	Lc 23,42
29v:14–16	Lc 23,43
29v:17–30r:2	Io 20,25
30r:7–9	Prv 8,31
30v:4–5	Act 2,4 vagy 4,31
30v:11–12	Io 1,16
31r:8–9	Io 7,37
31r:15–16	Lc 1,28
31r:20–31v:1	Lc 1,41
31r:20–31v:1	Lc 1,67
32r:8–10	Col 3,14

⁵⁹ PL XXXIX, 374.